

KOMENTARJI IN GLOSE

KULTURNA REVOLUCIJA — SAMO ETAPA? Kitajska je dežela, ki je ne moremo primerjati z nobeno drugo. Celó izvor Kitajcev še ni popolnoma pojasnjen. Večina sinologov meni, da se je kitajska civilizacija razvila v dolini Rumene reke — Hoangho. Umetno namakanje pa stalne poplave velikih rek so prisilile prebivalce, da so razvili vse svoje sile, vse svoje sposobnosti. Tako je bilo v starem Egiptu, v Mezopotamiji pa tudi v dolini Inda.

Vse do srede prejšnjega stoletja je bila Kitajska skoraj popolnoma odrezana od ostalega sveta. Na zahodu jo je ščitil kitajski zid, na vzhodu je bil Tihi ocean, okrog so bile visoke planote, pustinje in puščave. Vse to je močno pripomoglo k temu, da se je obdržala v sedanjem obsegu.

Mandarinski zgodovinarji so si vedno zamišljali Kitajsko v središču sveta. Kaldejska vizija sveta je bila taka: Kaldeja (Mezopotamija) je sredi velike krogle. Ta ima obliko sploščenega diska. Po grški viziji obdaja zemljo velika reka — Okeanos.

Za kitajske zgodovinarje je bilo vse tuje manjvredno — »inferiorno«. Tudi za stare Grke so bili tujci »barbari«. Perzijci, čeprav visoko civilizirani, so bili »barbari«. V starem Rimu so gledali na Germane zviška, bili so še več kot barbari — primitivci.

Vse, kar je tuje, kar je z Zahoda, kar kaže na »buržoazno ideologijo«, vse hočejo zdaj na Kitajskem nadomestiti z »revolucionarno ideologijo«. To, kar se dogaja v deželi velikega zidu, se imenuje uradno »kulturno proletarska revolucija«.

Kaj se dogaja za veliko zaveso, ki loči Kitajsko od ostalega sveta? Kaj? Malo zgodovinarjev in publicistov sploh lahko odgovori na to vprašanje. Kajti Kitajska sama je enigma znotraj enigme.

Bila je 4000 let, od samega začetka, popolnoma izolirana od vseh tokov zgodovine. Zato je Kitajska kultura najbolj kontinentalna, ima najdaljši nepretrgan razvoj.

Le nekaj Evropejcev je do začetka novega veka obiskalo skrivnostno deželo. Marko Polo, doma s Korčule, je v imenu beneškega doža potoval v Peking. Prišel je čez Pamir in veliko pustinjo Gobi. Italijanski misijonarji so prispeli po morju in po dolgih peripetijah.

Beneški trgovec imenuje severno Kitajsko »Mandji« (današnja Mandžurija), južno pa »Cathay« (Kitajska). To ime je tudi ostalo. Vsi jeziki, od romanskih do germanskih in slovanskih, uporabljajo v bistvu to obliko. Arabci pa uporabljajo že od Mohameda izraz »Sina«.

Ali imajo sedanji dogodki korenine v preteklosti ali v sedanjosti? Kaj se dogaja na Kitajskem?

— — —

Štiri tisoč let kitajske zgodovine lahko razdelimo v bistvu na tri velika razdobja: fevdalno dobo (2357 pred n. d. do 221 po n. d.), monarhično razdobje (421 do 1912) in republikansko dobo od leta 1912 dalje.

Prvi kitajski viri so iz leta 1200 pred našim štetjem, prva dinastija Han pa iz tretjega veka pred Kristom. Vladala je štiristo let.

Dinastija Han je ena najbolj znanih v kitajski zgodovini. V tej dobi so cvetele literatura, umetnost, vojaške znanosti. Polnih 250 let so se tolkli vladarji te dinastije s Huni, končno so jih le izrinili s Kitajske.

Leta 221 so združili vsa ozemlja pod enim vladarjem, centralizirali so oblast v svojih rokah. Francoski vladarji so uresničili to veliko pozneje, šele v novem veku. Nemčija in Francija sta morali čakati do druge polovice prejšnjega stoletja; Nemčija do Bismarcka, Italija do Garibaldija.

Hani so razširili meje Kitajske na vse strani, priključili so svojemu cesarstvu Korejo, Sinkiang pa je postal vazalna država. Plačevali so jim davek celo vladarji ob Kaspiškem jezeru.

Se v poznem srednjem veku je bila Kitajska pred Evropo. Kitajci so prvi uporabljali magnetno iglo, smodnik, tisk. Šele v 18. stoletju je Evropa prehitela veliko deželo.

Angleži so si prvi zagotovili pot na Kitajsko. Leta 1841 so se vsidrali pred vrati Kantona, zasedli so Hongkong. Začel se je naskok na Kitajsko. V naslednjih desetletjih so si nato Japonska, Rusija, Velika Britanija, Amerika, Francija, Nemčija, Italija in celo Avstro-Ogrska razdelile interesne sfere.

Kitajski fevdalci se niso mogli upirati prodoru evropskega in ameriškega kapitala. Kitajska je izgubila neodvisnost, postala je polkolonija. Doživela je globoka razočaranja — tega se moramo vedno zavedati, kadar ocenjujemo sedanje dogodke. Zapustili so močne sledi — jih bo čas izbrisal? Morda — toda kdaj?

Bila je zadnja žrtev imperialističnega programa. Indijo so si že prej zagotovili Angleži, Afriko so si razdelili na berlinskem kongresu — leta 1878. Francija in Anglija sta od srede 19. stoletja čakali na razpad otomanskega kraljestva — na bogato dediščino na Srednjem vzhodu. Preostala je le še Kitajska.

To, kar se zdaj dogaja v Pekingju in drugih mestih, to je izbruh kitajskega šovinizma, je ondan ugotovil neki ameriški list. To ni nič novega v dolgi zgodovini hanskega naroda — Kitajci imenujejo sebe Hani.

Leta 1900 so izbruhnili veliki neredi na Kitajskem — v Evropi jim pravimo »boksarska vstaja«. Uporniki so zahtevali izgon vseh tujcev. Med vstajo so pobili okrog dvesto misijonarjev, zažgali so šole, kjer so učili tuje jezike. V svojem besu so razdirali železniške tračnice, rezali so telegrafске žice, napadali so domačine, ki so sprejeli »zahodne« navade.

Zahodne velesile so koj intervenirale, oborožile so ekspedicijski korpus in zasedle Tiencin pa Peking. Nemški maršal Alfred von Waldersee je vodil armado, v kateri so bile tudi ruske pa japonske čete. Kitajska vlada je morala plačati odškodnino. Spet je morala popustiti pred velesilami, spet je bila ponižana. Vsilili so ji nove zahteve — kapitulacije.

Kitajska uradna verzija pa je drugačna: boksarska vstaja je bila v bistvu antifevdalna, a že z antiimperialističnim akcentom. Njen cilj je bil zrušitev dinastije. Uporniki so zahtevali izgon vseh tujih trgovcev, učiteljev, misijonarjev.

— — —

Tudi danes se dogaja nekaj podobnega. Vendar je razlika. Kampanja proti vsemu, kar je »zahodnega«, »meščanskega«, historičnega, tradicionalnega itd., ne gre tako daleč.

V Pekingu še vedno časte in spoštujejo velika imena marksizma. Marx, Engels, Lenin in Stalin so in ostanejo najbolj markantni predstavniki velike komunistične ideje. Njihove slike so postale ikone, povsod vise. Marksizem je prišel z Zahoda, ne Vzhoda. Na Kitajsko je prišel prek Rusije.

Kitajska je dala svetu konfucionizem, taoizem, budizem pa je iz Indije. Asimilirala je vse napadalce, vsi so se izgubili v velikem kitajskem morju, vsi so izginili. Na dobri zemlji je dobil budizem kitajsko barvo, postal je del kulturnega življenja. Nato je šel še naprej, na Korejo in na Japonsko. Kitajci so bili učitelji narodov Daljnega vzhoda. To, kar so bili Grki na našem, sredozemskem prostoru, to so bili Kitajci na vzhodnem robu Azije.

Vse, kar ima danes Kitajska, vse je prišlo z Zahoda — Evrope in Amerike. Znanost, tehnika, železnice, pristanišča, moderne četrti Šanghaja — vse ima pečat Zahoda. To ustvarja nekakšen kompleks manjvrednosti. Kitajce stalno opozarja na to, kako malo so pravzaprav sodelovali pri oblikovanju sedanje podobe sveta.

Kitajska je bila vse do razglasitve ljudske republike — do leta 1949 — objekt, ne pa subjekt velike zgodovine. Bila je šahovska tabla, na kateri so velike države sveta premikale svoje figure.

Oktobra 1911 so razglasili republiko, dinastija, v kateri so imeli prvo besedo mandarini, je končno propadla. Prvi predsednik republike je postal Sun Jat Sen, vendar je kmalu izgubil oblast, svojih načel ni znal in mogel uveljaviti.

Oktobra 1949 je velika revolucija zmagala. Kitajska je spet postala gospodar svoje usode. To je bil najpomembnejši dogodek po oktobrski revoluciji v Rusiji. Spremenil je sliko sveta, začel je novo razdobje v zgodovini Azije.

Od tedaj je minilo sedemnajst let. Še danes so na oblasti isti ljudje kot v velikih dneh državljanske vojne in antijaponske kampanje. Kitajski voditelji so izoblikovali svoje poglede na svet v dolgotrajni državljanski vojni in v popolni izolaciji v pustinjah severno od Rumene reke — v Jenanu. Tu so živeli ko eremiti, tu so planirali svoje bodoče akcije.

Le redki ameriški izobraženci so prodrli na to ozemlje. Eden takih je bil tudi publicist Edgar Snow, avtor znane knjige »Rdeča zvezda nad Kitajsko«.

Nova generacija za vse to ne ve, njen razvoj se je komaj začel. Prav zato je velika uganka. Pripravljajo jo za velike naloge, indoktrinacija se začne že v ljudski šoli, nadaljuje se vse življenje. Vsa Kitajska je velika šola.

Vendar perspektiva stalnih odpovedi, špartanskega življenja, žrtvovanja za revolucijo itd. ni privlačna. Kitajski voditelji govore o novem mileniju, v katerem bo triumfiral kuli. »Vas« bo pogoltnilo »mesto«.

Vas — to so nerazvite dežele Azije, Afrike in Latinske Amerike. Mesto — to pa so razvite dežele Evrope in Amerike. Tudi v kitajski revoluciji je zmagala vas. Kitajska revolucija je bila zmaga kmečkega, ne mestnega, industrijskega proletariata.

To je popolnoma nov aspekt v razvoju sveta, kakor so ga koncipirali Marx in drugi. Lenin je vedno računal na pomoč industrijskega proletariata razvitih dežel Zahoda. Kitajska je kmečka Azija, ne industrializirana in »westernizirana« Japonska, ki tekmuje s svojimi izdelki z najbolj razvitimi deželami sveta. Japonska ideja je trgovina, kitajska pa je revolucija — svetovna revolucija.

— — —

Ameriški list The New York Times je zapisal, da se Mao boji, da bi doživel usodo Stalina. To je strašen privid. Tri leta po smrti Georgijca je Hruščev »zbrisal« Stalina iz uradne zgodovine sovjetske partije. Njegovega imena več ne navajajo. Zgodilo se je to, kar je napovedal angleški pisatelj Orwell v svoji znani knjigi »1984«.

Stalin se je vedno bal, da bi prišel v Sovjetski zvezi na oblast kak general — bonapartizem! Zato so se morali koj po vojni generali in admirali umakniti iz politike. Zato je najbrž tudi likvidiral Tuhačevskega in druge. Zato je poslal Bliherja na Daljni vzhod.

Na Kitajskem je razvoj drugačen: general bo postal prvi človek Kitajske! Novi močni človek je maršal Lin Piao, 57-letni obrambni minister, doma iz iste pokrajine ko Mao.

To je perspektiva, ki je nihče ne more pozdraviti. Vojak — poglavar največje, špartansko organizirane države na svetu! Vojak, ki uresničuje velike ambicije starih kitajskih vladarjev. Lin Piao je avtor teorije, po kateri bo kmečki proletariat nerazvitih dežel premagal industrializirani Zahod.

Kaj vse se dogaja na Kitajskem v imenu »kulturne proletarske revolucije«. O kulturi, kakor jo razumemo pri nas, v Evropi, tako malo govore. Sredi kulturne revolucije, sredi divjanja proti vsemu, kar ni historično kitajsko, prihaja na površje vojak. Ta pa pooseblja v vseh časih in krajih, ko je svojo nalogo opravil, v bistvu nasilje.

Očitno je, da »kulturna« revolucija ni sama sebi namen, marveč je le sredstvo, samo etapa v dolgem razvoju najbolj kulturnega, a najbolj samosvojega naroda na svetu. Kako čudni so zakoni v razvoju človeške družbe! To, kar Evropa obsoja, to je na Kitajskem najbolj moralno.

Vsaka družba ima pač svojo filozofijo, svojo etiko, tako je bilo vedno v zgodovini. Kar je dobro in prav za Arabce, ni in ne more biti za Žide. In obratno.

V ozračju šovinizma proti vsemu, kar je tuje, kar ni zraslo na domači zemlji, ne moremo govoriti o kulturni revoluciji. Besede imajo na Kitajskem drug smisel. Pravzaprav bi morali govoriti o »eksploziji kitajskega šovinizma«. Kitajska zgodovina se ponavlja.

Kitajski mandarini so razlagali zgodovino takole: dobro se umika slabemu, nato triumfira spet dobro. Ta ritem se ponavlja neskončno.

Zdaj apelirajo kitajski voditelji spet na zmago dobrega, vsega, kar je pozitivno, revolucionarno.

Najbolj revolucionarna je »misel Mao Ce Tunga«. Rdeča nit te misli je: ljudska armada je nepremagljiva; človek, oborožen s komunistično mislijo, je močnejši od atomske bombe.

To je tudi mesijanska vera v usodo kitajskega naroda. To je neke vrste katastrofični ali apokaliptični mesijanizem. Prepričan je, da bo triumfiral v najhujših preskušnjah.

Kitajska ima 750 milijonov ljudi, kmalu jih bo imela milijardo. Zato ne more biti niti premagana niti uničena — Kitajska je večna. Preživela bo tudi atomski genocid.

Mao je jasno povedal, da bo na razvalinah sedanje civilizacije zrasel nov svet. V tem svetu bodo plodovi kulture, znanosti, tehnike prvič v zgodovini človeštva last ljudstva — malega človeka.

Kaj je bil povod sedanje kulturne revolucije? Italijanski list Unità meni, da dokazujejo sedanji dogodki »popoln neuspeh antisovjetske kampanje«.

Kitajska je doživela v zadnjih dvanajstih mesecih vrsto neuspehov, od Kube do Indonezije. Najhujši udarec je bil brez dvoma spodleteli državni udar v Indoneziji oktobra 1965.

Kitajska je dežela, ki je ne moremo primerjati z nobeno drugo. Tudi kitajska kulturna revolucija je fenomen, ki ga zdaj še ne moremo razumeti. Preveč ga merimo z našimi, evropskimi očmi, premalo poznamo stare narode Azije.

Miran Ogrin

QUO VADIS, PK? Na mojo osvetlitev stvari, ki so v pk-jevem sestavku VPRAŠANJE OB IZIDU TOPORIŠICA v junijski številki Sodobnosti nanašale name kot na avtorja Slovenskega knjižnega jezika 1, je pk v julijski številki napisal odgovor z naslovom VPRAŠANJE OB IZIDU TOPORIŠICA OSTANE. Prisiljen sem mu odgovoriti še enkrat, zaradi neodločljivih obveznosti šele sedaj.

Pk-jev odgovor je zelo zanimiv v več pogledih. Prav strukturalna in umetniška poteza je, če pred moje ime neprestano piše dr. — jaz sam se ne spominjam, da bi se bil kjerkoli tako podpisal, še manj, da bi se bil na tisti dr. kdaj skliceval — samo zato, da slovenski javnosti proti koncu svojega pisanja razodene mojo sramoto: doktorat imam iz »književne zgodovine«, in ne iz jezika. To je puška, ki že v prvem dejanju dobre drame visi na žeblju, v zadnjem pa ubije protagonista (ali kogar že). — Ker me je pk že legitimiral, pač moram z barvo na dan: imam doktorat filoloških znanosti, vendar je eden od ocenjevalcev moje disertacije (A. Bajec) v svojem poročilu upravi Filozofske fakultete v Ljubljani v zvezi z njo zapisal, da bi mi lahko priznala častni doktorat jezikoslovja. Nedavno mi je ta ustanova res priznala naslov habilitiranega docenta iz slovenskega knjižnega jezika. Sicer sploh ne mislim, da so naslovi sami po sebi — ne oziraje se na objavljena dela — prezanestljiv indikator količine znanja, ki ga ima nosilec naslova, toda če bo pk po tej informaciji rešen nekaterih skrbi v zvezi z mojo uradno potrjeno jezikoslovno kvalificiranostjo, zakaj mu ne bi omogočil priti v to stanje.

Izredno zanimivo je tudi pk-jevo začudenje spričo dejstva, da sem odgovoril na njegov zapis, češ da »naslovno vprašanje ni bilo namenjeno dr. Jožetu Toporišiču, ampak tistim republiškim organom, ki so po svojem statusu odgovorni za tako stanje«, tj. pač, »da je naše šolstvo navzven in navznoter neurejeno« in da »uporabljajo učbenike v srbohrvatskem jeziku«. — Ali ne bi bilo — si mislim v svoji preproščini — v tem primeru bolj uporabiti ob predlogu OB še besede NAVZVEN IN NAVZNOTER NEUREJENEM NAŠEM ŠOLSTVU, ne pa tako, kot je storil pk: IZIDU TOPORIŠIČA. Saj je vendar lepa in cenjena navada, da je naslov primeren vsebini sporočila. To načelo pk gotovo ne pozabi poudarjati celo svojim dijakom. Torej ne bi smel biti tako nespreten v naslavljanju svojega pisanja: piše o šolstvu nasploh, geslo le-tega pa mu ni nič drugega kot IZID TOPORIŠIČA.

Pri nas je res marsikaj čudnega in verjetno tudi narobe, zato je prav, če se kritizira. Tudi pk ima seveda pravico (in celo dolžnost) do kritike, vendar mora tudi kritiziranemu dovoliti, da se brani očitkov, ki nepravilno, ki iz nepravilnega splošnega pk-jevega pisanja, lete tudi nanj. To je bil moj kriterij za